

samfundsmæssige forklaringsrammer. Bl.a. herved er »Danmarks arkitektur« en ansporende kvalificering af den danske arkitekturforskning, og den kritik, der i en mere indgående diskussion kan rettes mod værket på forskellige fronter, forbliver i det pedantiske, hvis ikke den meget værdifulde indsats, som ligger i udarbejdelsen, samtidig fremholdes. Sindelaget, der ytrer sig i »Danmarks arkitektur« er dialogorienteret på humanistisk-demokratisk grundlag. Samtidig med, at det er et 'værk', er det grund- og brugsbøger. – Det var på tide, de blev skrevet.

Lars Dybdahl

Bernhard Linder: *Slotte, herregårde og palæer i Danmark*. (Thorsgaard, Frederikssund, 1980). 463 sider, indb., ill.

Der har i de senere år vist sig flere tegn på en voksende almeninteresse for de meget store kulturhistoriske værdier, som de danske herregårde rummer, i øvrigt også bedømt efter en international målestok. Der er derfor nok et marked for en 'fører' i herregårde m.v. som den foreliggende. Bogens hovedafsnit giver kortfattede og præcise data for de enkelte ejendomme opstillet alfabetisk; man kunne dog her have ønsket sig oplyst den seneste vurdering til ejendomsskyld, og hvor der forefindes en god monografi, kunne den have været nævnt, men af en eller anden grund er alt, hvad der hedder litteraturhenvisninger udeladt. Desuden er der en række praktiske og nyttige oversigter over godsejerslægter, bygherrer og bygmestre, navneskifter, fredninger, besøgsforhold m.v. Det er en anelig stofmængde, som selvfølgelig ikke kan være fejlfri – lad mig fra s. 159 nævne, at Ø Kloster ikke har noget med Ørbækklunde at gøre, det skal naturligvis være Oksholm, og at Vitskøls latinise-

rede navn er Vitæ Schola. Her og der kan man også være uenig i det udvalg, der er foretaget, men der er lagt et solidt arbejde i disse afsnit. En mængde billeder er fotograferet af forfatteren selv, de fleste gode trods det meget lille format.

Derimod kan der fra historikerens synsvinkel være god grund til at se lidt nærmere på bogens første fjerdedel, som er brugt til en gennemgang af adels- og godshistorien foruden landbrugs- og kulturhistorien. Dette afsnit er præget af for unuancerede og bastante synspunkter. Et par eksempler vil vise, hvad der menes. Det hedder et sted: »Der skete i øvrigt en del på landbrugsfronten i 1700årene, bl.a. stavnsbåndets ophævelse (1788)«, og om stavnsbåndet oplyses det senere, at »med denne nye form for voredskab var bønderne igen en slags slaver, som herremænd og ridefogeder kunne behandle næsten efter forgodtbefindende«. Det stemmer smukt overens med, at stavnsbåndet andetsteds kaldes en dansk form for livegenskab, mens hals- og håndsret i et lille vedføjlet historisk leksikon defineres som herremændens ret til at fængsle, dømme og straffe undergivne bønder. Forfatteren har haft de bedste intentioner og tydeligvis dyb personlig interesse for emnet, men historie er et fag som andre, og forfatteren, som ikke er historiker, burde have konsulteret sagkundskaben. Noget tyder på, at denne første del af værket er hastværksarbejde, for desværre er teksten her behæftet med alt for mange trykfejl og manglende sproglig gennemarbejdning.

Lad mig nævne en helt anden sag. Det forekommer mig, at forfatteren kommer lidt vel hurtigt om ved de problemer, der i dag er forbundet med at bevare de store bygninger. For et par år siden besøgte jeg Østergård i Nordalling, som er en herregård af overor-

dentlig stor bygningshistorisk værdi, men som lå hen i yderste forfald; det er næppe noget enestående tilfælde, og i pressen har man kunnet læse om ansøgninger om at måtte nedrive fredede herregårdsbygninger. Man kan jo nu engang ikke leve af et bebo et slot, hvis vedligeholdelse og opvarmning i dag er en uhyre kostbar affære. Det er en ømtålelig sag, for der er ligesom noget – også politisk – naturstridigt i at skulle støtte godsejeren (herremanden!) med så statelig en bolig. Imidlertid må man huske på, at det her ikke drejer sig om at redde en privat slægtsarv, men om at sikre et nationalt klenodie for en eftertid. Forskellige heldige omstændigheder har betydet en god sikring af vore gamle kirkebygninger. Der skal og må også findes udvej til en sikring af vore gamle slotte og herregårde.

Paul G. Ørberg

Knud Hornbeck og Helge Land Hansen: *Tanggård gods 1553-1559. Adelig godsdrift i Danmark i det 16. århundrede*. (Odense University Studies in History and Social Sciences. Vol 68. Odense Universitetsforlag, 1980), 264 s.

Materialet til belysning af 16. århundredes adelige godsdrift er yderst sparsomt. Det må derfor hilses med glæde, at det ældste, bevarede danske godsregnskabsmateriale fra lavadelsmanden Peder Christiensen Dyres lille østfynske gods Tanggård nu udgives sammen med en behandling af regnskaberne.

Selve udgivelsen, der er besørget af Helge Land Hansen, er en upåklagelig extenso-udgave af godsregnskaberne fra Tanggård (pp. 141-231). Disse – der ikke er egentlige driftsregnskaber, men fogdens oversigter over indtægter og udgifter, især vedrørende pengeomsætningen – består af 7 årsregnskaber

1553-59 samt et salt- og ølregnskab 1553-1556. I tilknytning til regnskaberne gengives desuden skiftedelingen 1568 af Peder Christiensen Dyres godser mellem Peder Oxe og Otte Brahe samt uddrag af skiftejordebogen 1576 efter Peder Oxe.

Bogens første halvdel (pp. 9-140) udgøres af Knud Hornbecks analyse af Tanggårdregnskaberne, hvis hovedformål er en besvarelse af spørgsmålet: »Hvorledes bar den adelige godsejer i det 16. århundrede sig ad med at maksimere udbyttet af sit gods?« Undersøgelsen er i let ændret skikkelse identisk med forfatterens specialeafhandling, hvilket har sat sit præg på fremstillingen i form af – i forhold til undersøgelsens sigte – vel omfattende og detaljerede indledende kapitler om ejendomshistorien samt især teoretiske og metodiske overvejelser. Fremhæves bør drøftelsen (p. 9ff) af bestemmelsen i recesserne 1547 og 1558 om adelens ret til at nyttiggøre sig sit gods med pointeringen af E. Ladewig Petersens nye *driftsøkonomiske* tolkning af recessbestemmelsen i modsætning til den tidligere primært *godsretlige* udlægning af paragraffen.

Afhandlingens centrale del er kapitlerne 4 til 6 (med tilhørende fyldige bilag), hvor der gennemføres en grundig analyse af de vigtige spørgsmål om etablering og anvendelse af henholdsvis naturalierressourcer og penge. Ved den hovedsagelig beskrivende behandling af regnskaberne konstateres, at godsets naturalieindtægter i langt overvejende grad stammede fra fæsternes ydelser. Heraf anvendtes kun en meget ringe del i godsdriften, hvis naturaliebehov synes at være blevet dækket af hovedgårdens egen – i øvrigt beskudne – produktion. Langt hovedparten af naturalierne blev solgt, af betydning var især kornet, der tegnede sig for 2/3 af salgsindtægterne, hvorimod